

Продуцент на предаването „Денят на живо“ в Нова телевизия. Има опит като политически репортер от 2002 г. В продължение на дълги години тя отразява всички президентски и парламентарни избори в България. Трупа професионален опит в телевизиите ТВ 7 дни, ТВ ДЕН, Топ ТВ, ТВ Европа и TV 7 не само като репортер, а и в качеството си на продуцент. Специализирала е журналистика по програмата на CNN Fellowship в Атланта.

**ТАНЯ
ИВАНОВА**

Йордан Ефтимов: Първата и не първата война в социалните мрежи

Интервю на Таня Иванова, Нова телевизия

1. Вие сте автор на първата стихосбирка за войната в Украйна – „Преди да измият кръвта“. Едно от стихотворенията в нея – „Това не е първата война“ – завършва със стиховете:

**„Винаги има още нещо, което може да се измисли.
Не е вярно, че поетите вече са написали всичко
и на теб ти остава само да циклиш“.**

Знаете ли, на германския философ Теодор Адорно приписват изречението: „Да се пише поезия след Аушвиц е невъзможно“. Истината е малко по-различна. Адорно на няколко пъти коментира как нацистките концентрационни лагери са променили изобщо възможността съвременните хора да мислят за всичко, не само за поезията. В есето си „Културната критика и обществото“ той наистина твърди: „Да се пише поезия след Аушвиц е варварско.“ Но гореспоменатото изречение не е присъда, отнемаша правото на поетите или художниците да говорят. Адорно се обръща към поезията на Целан – който пише поезия въпреки съзнанието за едно неизбежно апоретично състояние. Според Адорно да пишеш поезия след Аушвиц означава да пишеш вътре в радикална пропаст между означаващото и означаваното, която човек нито трябва, нито може да

преодолее чрез писане или естетически средства. И все пак поезията (и изобщо изкуството) като форма на активно ангажиране със социално-политическите реалности (а за Адорно е така) трябва да отговори на неизразимото и немислимото (т.е. Холокоста); не може просто да го избегне. Не само че не бива да се мълчи след Аушвиц, а постоянно трябва да говори, но със съзнанието, че написаното никога няма да стигне до адресата.

Може би това е била една от мислите, които са ме довели до цитираното от Вас тристишие. От друга страна, аз не съм консервативен човек, но като личност с класическо образование (завършил съм НГДЕК) разпознавам навсякъде около себе си следите от мотивите на тези преди нас. С други думи, знам, че нито можем да установим кой е бил първият човек, който с търмък да е почистил от камъни градина, нито кой пръв е хвърлил камък в градината на другия. Войната в Украйна не е от 24 февруари 2022 г. Тогава започна пълномащабното настъпление на войските на Руската федерация на територията на суверенна съседна държава. Военната намеса на Русия в съвременна Украйна датира поне от 2014 г., когато Русия окупира Крим и въведе свои военни в Луганска и Донецка област. Но войната е наследник на други войни.

Същото е и с поезията. Разбира си, че моята книга не е първата стихосбирка, интерпретираща темата за войната със сюжети и герои от събития в Украйна от миналата пролет и лято. Първата вероятно е на някой украинец. Гледал съм репортаж с медицинска сестра на фронта при Бахмут, която води свой лирически дневник. Но и руски поети вероятно са написали своите провоенни текстове, своите шовинистки химни, които понякога са поръчани от държавните органи. Не бих се учудил руски поети да са издали и антивоенни стихосбирки. Борис Гребеншчиков написа песента „Мамо, повече не мога да пия“, но макар тази песен да е предизвикана от войната, тя е продължение на теми, развивани в много по-стари песни на този бард. А актьорът Дмитрий Назаров и съпругата му, също актриса, Олга Василиева, създадоха серия от сатирични песни, така че бяха уволнени от московския театър, кръстен на Антон Павлович Чехов.

Поезията е елитарна словесност, тя няма как да достигне до много хора. Но песента е с по-голям потенциал за разширяване на публиката. А YouTube вече дава възможност за истински значим „тираж“. Съществува и понятие инстаграм поезия, макар самият аз да не съм попадал на стихотворения за войната в Instagram.

2. Войната в Украйна не е първата война, но мислите ли, че е първата, която се води и виртуално, през социалните мрежи? Това ли е онова „още нещо, което може да се измисли“, война през интернет и в интернет?

През 1991 г. Войната в Залива беше първата война, предизвикала философите

да говорят за преминаването във виртуалното. Френският философ Жан Бодрияр в спешен порядък издаде книгата „Войната в Залива не се е случила“ („La Guerre du Golfe n'a pas eu lieu“). В поредица от статии във вестник „Libération“, а после в книгата Бодрияр насочи вниманието на читателите към феномена на съвременните медии, които разпространяват информация за катастрофични събития в реално време. Образът на събитието на телевизионния екран като че ли замества самата реалност, правейки самото събитие „излишно“. Защото, пита се Бодрияр, възможно ли е да се сравни наистина случилото се с показаното? И могат ли тези събития да се нарекат „война“?

Бодрияр акцентира върху симулакрумната хиперреалност, обаче това е още нищо в сравнение с обществото, информирано и манипулирано посредством социалните мрежи.

Дали това е първата война, която се води през социалните мрежи? Не мисля. Смятам, че първата война, водена през социалните мрежи, е първата война, водена след техния възход, а това значи около края на 2009 г., когато създадената през 2004 г. Facebook започва да трупа печалби.

Ако позволите да обобща, изберем ли за анализ българското Facebook пространство, неизбежно е да констатираме, че на този фронт руската пропаганда бележеше победа след победа. Включително с помощта на блокирането на активни противници на руската инвазия в Украйна като Евгений Дайнов, Манол Глишев и Емил Джасим. Те бяха блокирани нееднократно от TELUS.

Ако пък анализираме руските социални мрежи, те мултиплицираха главно жълтите пропагандистки медии, според които често в подкрепа на нарушаването на международните норми се цитираше починалата преди четвърт век българска пророчица Ванга.

Всъщност по повод баба Ванга, знаете ли какви изявления направих в интервютата при издаването на книгата си? Едно от тях беше, че няма защо българите да се притесняваме, че можем да бъдем въввлечени във войната – ние вече сме, защото баба Ванга се бие на руска страна!

Не, нищо ново не е измислено, само се използват нови технологии, които стъпват на структурата на отдавна познатите. Затова бих препратил към моята статия „Форумите в електронните издания на българските вестници и новите общности“, публикувана в списание „Социологически проблеми“ (2004, 3-4, с.191-202), в книжка, посветена на интернет на блоговете и форумите, тоест интернет в навечерието на социалните мрежи.

3. Каква роля изиграха социалните мрежи за написването на стихосбирката ви?

Тук е моментът да кажем, че и Facebook, и Twitter са социални мрежи, но за българското общество ролята им е радикално различна. Не е случайно, че гневът срещу някои решения на Илън Мъск след придобиването на Twitter се разразяваше единствено в самия Twitter, докато ядосаните на модерацията на българското Facebook пространство от TELUS организираха и митинги на живо на площад „Македония“ в София и в крайна сметка постигнаха промяна на модерацията.

Българското общество се оказва много по-силно впримчено в капаните на Facebook, отколкото на другите социални мрежи. Дори може да се каже, че българското Twitter поле е населено предимно от критични и демистифициращи руската пропаганда профили. Докато Facebook разсажда отново и отново стереотипите на НРБ за дружбата между българи и руснаци, която била като слънцето и въздуха за всяко живо същество. Както и без грам ирония – образа на Големия брат, въпреки нееднократно преиздавания роман на Оруел и предаването „Big Brother“. След Facebook по степен на дезинформация в полето на българските социални мрежи се нарежда YouTube, където също протичаше активна война на пропагандистите на антиевропейски настроения.

Без Twitter нямаше да изпитвам болката, която не ми даваше мира, докато пишех книгата. Именно от тази социална мрежа научавах за системното заличаване не само на украински училища и болници, но и на украинската самоличност от руските окупатори. Оттам научих и за голямата контраофанзива на украинската армия, която през септември 2022 г. върна на страната си Харковска област и обърна хода на войната.

Но истински важното за моя сборник е, че много от сюжетите в тези наративни стихотворения открих в Twitter. Затова и немалко от стихотворенията имат епиграфи оттам. При други за епиграф съм използвал линк към видео в YouTube.

Таня, в самите социални мрежи има и демистифициращи профили. Например Fake History Hunter (@fakehistoryhunt). Или Factcheck Bulgaria (@FactCheckBG). Истина те нямат някаква специални прерогативи, те не са на пиедестал или пък не са снабдени с правото да банват лъжовните публикации и да закриват профилите, постоянно разпространяващи лъжи. Те са единици сред милиони и са в по-лоша ситуация дори от Лаокоон, който предупреждавал троянците, че търбухът на дървеният кон е пълен с вражески войници, дори хвърлил копието си, та да разтресе тялото му и отвътре да се чуе дрънченето на доспехите им, но нито някой чул, нито му повярвали. А и Хера скоро изпратила своите змии, които удушили и него, и синовете му. Демистифициращите профили работят по-скоро на принципа да утешават вече будните, че не са съвсем сами.

Срещу отвратителната носталгия – чувство не по-малко опасно от емпатията,

макар и двете да се ползват с добър рейтинг в съвременния свят – много добре работи например профилът Soviet Visuals (@sovietvisuals), който публикува кадри от времената на Съветския съюз – чак до гостуването на американската актриса Джейн Фонда в Москва през 1990 г.

Но знаете ли, в Twitter свое място са отвоювали независимите руски информационни и образователни сайтове, които през последната година неведнъж коментираха войната на Русия срещу Украйна индиректно. Например информационният сайт Meduza (@meduzaproject), обявен от Генералната прокуратура на Руската федерация за „чуждестранен агент“ на 26 януари 2023 г. Или Arzamas Academy (@arzamas_academy), Сигма (@sygma_ru), Горки.Медиа (@gorky_media). Те предлагат викторини, инфографики, анкети и интервюта. Ако знаете руски и ги четете, едва ли ще сте сред жертвите на fake news. Но както е добре известно, повечето русофили не знаят добре руски, както повечето тупаци се в гърдите атакисти и върожденисти не са чели нито Софроний Врачански, нито Георги Сава Раковски.

Мисълта ми е, че не само пряко свързаните с демистифициране на лъжливите новини профили се борят с тях, но и всички образователни профил. Да вземем Humanoid History (@humanoidhistory). Дали ще качи линк към лекция на Карл Сейгън за изкривяването на времето и пространството или проекта на Сид Мийд за сценография на филма на Ридли Скот „Blade Runner“, публикуван в списание „Future Life“ през 1981 г., този профил непрекъснато напомня, че живеем не просто в една реалност, а в реалност, която се състои не само от достигащото до съзнанието ни чрез несигурните ни сетива, но и от запомненото в училище и съответно от внушеното ни от собствения ни фантазен свят, който, разбира се, изобщо не е само наш.

Но да се върнем към фокуса на въпроса Ви. Наскоро един профил, когото следвам в Twitter, Sensum (@vonegat), препостна пост на Максим Минович (@MirovichMedia), който гласеше: „На этом фото пленные немецкие солдаты смотрят фильм о преступлениях в концлагере Аушвиц. На лица многих – шок, они действительно не знали, что творит их государство – так как в те годы не было интернета.“ Отдолу – снимка на десетки мъже, някои от които бършат сълзите си, а други са хванали лицата си от изненада.

Работата е там, че интернет не решава проблема с пропагандата и нейната дъщеря – лъжливата новина.

Ако трябва да съм честен докрай, за мен много по-съществен профил от този на Максим Минович е профилът Проф. Преображенский (@prof_preobr), който коментира текущите новини, но винаги иронично припомняйки бързо забравяни контексти. Знаете ли какво е pinned tweet? Мрежата дава възможност на своите

потребители да имат своя представителна публикация, която да излиза винаги най-отгоре, независимо кога е публикувана. Проф. Преображенский е избрал тази своя публикация (цитирам я в мой превод, в Twitter е на руски език): „Преди 60 години страната смяташе за свое достижение полета на първия човек в космоса. Днес страната смята за свое достижение отсъствието на светлина и топлина в Киев. Ето такъв път е извървяла страната за 60 години.“ Но като казвам, че в този профил типично е ироничното припомняне на бързо забравяни контексти, ето един пост от тези дни: „Пригожин призовава Шойгу да се присъедини към него в Бахмут, подчертавайки специално „дългогодишния боен опит“ на министъра. Който, както е известно, дори не е служил в армията.“ В България едва ли са много онези, които изобщо знаят, че министър на отбраната на Руската федерация от 2012 г. е Сергей Кужугетович Шойгу, роден в Тувинската автономна област, камо ли че той не е ходил войник. А колко души в Русия имат представа за това.

Впрочем знаете ли кой е професор Филип Филипович Преображенски? Герой в повестта на Михаил Булгаков „Кучешко сърце“, хирург експериментатор, постигнал големи успехи в какво, мислите? В подмладяването. Това е много актуално за всяка диктатура, тъй като и върховните вождове обикновено са хора (макар превърнати от своите народи в полубогове), които стареят, сбръчкват се и започват да се напикават. А какъв беше сюжетът на „Кучешко сърце“. Всичко започваше от това, че в резултат на смел експеримент, извършен от професора, заедно с колежата му д-р Борментал, за трансплантиране на човешка хипофиза и семенни жлези на куче, последното се превръща в човек. Председателят на домсъвета Швондер издава на бившето куче документи на името на Полиграф Полиграфович Шариков. Шариков, който живее с професора в неговия апартамент, е пълният антипод на Преображенски (лумпен и пълен паразит), което води до битка по тежка дори от тази на д-р Франкенщайн с неговото произведение.

4. Имате ли наблюдения как войната присъства в живота ни, ако се информираме за нея само през социалните мрежи?

Разликата в присъствието на войната в различните социални мрежи е очевидна, но специално тази между Twitter и Facebook е ключова за българското общество от последните години.

Имах честта да произнеса словото при връчването на дипломите на завършващите Нов български университет на 24 май 2016 г. Темата, която избрах да развия пред тях, беше „Бъдеще въпреки социалните мрежи“. След това текстът на словото ми беше отпечатан в брой на списание „Следва“, а го има и на сайта на НБУ: www.news.nbu.bg/download/sabitiaa/2016/05-2016/y-eftimov-commencement-address-nbu-2016.pdf

Това беше опит да се сблъскам челно с влак, нали така? Да кажа нещо за ужаса от социалните мрежи пред хора, които гледат на социалните мрежи като на Спасителя. А аз им говорих по темата за социалните мрежи и седемте смъртни гряха.

Но това не беше единственото ми публицистично изстъпление в средата на миналото десетилетие. В последния ми брой като действащ редактор на „Литературен вестник“, все през 2016 г., публикувах „Facebook Exodus“: <https://litvestnik.wordpress.com/2016/10/09/facebook-exodus/>

Но по-конкретно на Вашия въпрос. Та ние на практика не само за тази война, но и изобщо за случващото се по света се информираме вече единствено от социалните мрежи. И е толкова смехотворно, че дори националните телевизионни канали, а не само частните кабеларки ползват публикации в социалните мрежи като информационни източници.

5. Според Вас, откри ли се ясно разделение сред активните потребители на социалните мрежи на „за“ и „против“ войната в Украйна, на про-Путин и анти-Путин?

Любопитно е, че руската пропаганда в българските социални мрежи оставя Владимир Путин встрани, избирайки за център на своите сюжети Руско-турската война от 1877-1878 г. и десетилетната канава за освободителите. Така че про-Путин според мен не съществува. Съществува анти-НАТО и анти-Европейски съюз. Поддържат се антилиберални и антидемократични ценности. Преповтаря се съветската матрица за загниващия Запад, в който властват наркоманите, хомосексуалистите и неонацистите.

Дали се откри ясно разделение на два лагера? Откри се, въпреки че в социалните мрежи разпознавам десетки профили на интелектуалци, които не изпитват неприязън към народите, а към ръководителите им. Разбира се, като декларации никой не е „за“ войната. „Миротворци“ са и защитниците на военната агресия, защото тя била изпреварваща.

6. Преминат ли е добрият тон на споделяне на информация и мнения за войната в Украйна сред потребителите и създателите на съдържание в социалните мрежи по тази тема?

Социалните мрежи имитират максимално състоянието на хората като част от тълпа, така че добрият тон неизбежно бива отменен. Ще дам пример с профила на изключителен интелектуалец, какъвто е художникът Правдолуб Иванов. В Twitter той коментира инвазията с цветни думи. Често използва за заключение на постовете си изрази като „Русия е тъп виц“ или „Русия е сарком“. Винаги тези изрази се появяват след невероятно звучащи, но действителни случки или заявления на руснаци.

Това обаче не може да се сравни дори минимално с поведението на типичните тролове, голяма част от чийто словесен поток е пръскането на обидни и подценяващи изказвания.

7. Забелязахте ли оформянето на „героя“ и „злодея“ в този конфликт Русия-Украйна? Кой е „героят“ и кой е „злодеят“, според Вас? (ако мислите, че има такива)

Героят и злодеят са литературни образи. Никой не е герой или злодей в действителност, но в хода на едно повествование това е задължителна операция. Така че зависи чий е наративът. Когато наративът е силно идеологически, тогава работата с образите на героя и злодея става задължителна. Колкото по-широко аудитория се търси – толкова по-задължително е това.

За мен няма никакво съмнение кой нарушава международно признати международни граници и спогодби – това е Руската федерация. А официалните документи – речи на Владимир Путин и постове на Дмитрий Медведев – свидетелстват за нарастващ милитаризъм и колониализъм в Русия. Книгите на гуруто Александър Дугин са пример за расизъм и готовност за човешки жертвоприношения. Знаете и за блокиранятия на западните медии в Русия, нали? За това, че достъпът до онлайн енциклопедията Уикипедия от Русия е блокиран за кратко през август 2015 г., а през следващите години определени статии от Уикипедия са включени в различни цензурни списъци на руското правителството. Знаете, че Русия разработваше в течение на няколко години своето изключване от световния интернет?

8. Успяхте ли Вие, лично, да отсеете реалните от фалшивите новини и пропагандата в социалните мрежи по темата за войната в Украйна?

Не е трудно. Просто трябва да имаме доверие на международни организации като Службата на Върховния комисар за правата на човека, Специалната мониторингова мисия на ОССЕ в Украйна и Съвета на Европа, а също на разследващи организации като Bellingcat. Но най-вече на качествените медии – това изобретение на модерните времена. За жалост качествените медии виреят в общества, в които не се говори за някакво митично добро образование, а в които непрекъснато протичат аргументирани дебати. Именно дебатите са най-значимият знак за качествените медии, не езикът или други характеристики.

Знаете и това, че тази година трима изумителни украински фотографи, работещи за Associated Press, са сред новите носители на награда „Пулицър“: Мстислав Чернов, Евгений Малолетка и Василиса Степаненко. Няма как да станеш жертва на фалшивите новини, ако следиш фоторепортерите на „Ройтерс“ например.